

Dospělí chlapi v roce 1968 brečeli a nestyděli se za to, říká politolog a historik prof. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Jana Bendová 17. srpna 2018 • 06:00

Okupace 68 a následná normalizace posílily přesvědčení, že se veřejně neříká to, co si člověk skutečně myslí. Jsou-li dvě, tři generace vychovány v této schizofrenii, musí to mít dopad i na současnost. Nepřijde nám třeba nemyslitelné, že by se projevený názor opět mohl vymstít, říká politolog a historik Stanislav Balík.

Začněme aktuálně: šéf komunistů Filip pro britský The Guardian označil historii roku 1968 "ze sta procent zfalšovanou". Prý je celá idea postavena na protiruském stanovisku, hlavní silou invazních armád byli Ukrajinci, Brežněv byl z Ukrajiny... Co si o jeho názoru myslíte?

Je to zcela absurdní vyvíňování. Je to obdobné, jako bychom tvrdili, že nás v roce 1938 neokupovali Němci, protože Hitler byl Rakušan. Navíc není namísto pouze nacionální argumentace, byť i ta má svou váhu. Klíčová je ideologická identita těch, kdo rozhodli o naší okupaci – a to byli komunisté. A ti naši, jejichž pokračovatelem Filip je, se tomu podrobili. Že okupanti byli z tehdejší velmoci Sovětského svazu, jemuž dominovalo Rusko, které si podmaňovalo řadu slovanských i neslovanských

národů, je další aspekt. Rusko prostě má v sobě zakódovanou imperiální mentalitu, mentalitu Třetího Říma, po němž už dalšího nebude. Té se neumí či nechce zbavit, takže všechny národy žijící v ruském gravitačním poli, se musí mít na pozoru, chtějí-li žít svobodně.

Proč to podle vás Filip říká? Přesvědčení? Cynický kalkul? Je tu podle vás stále dost lidí, kteří jeho slova mohou sdílet, věřit jim? Anebo je jim to lhostejné?

Vnímám to jako součást širšího společenského proudu, který jde napříč společností zprava doleva, jehož součástí nejsou jen komunisté, ale například i kruhy kolem Václava Klause a další, a který navazuje na dávný český panslavismus. Ten cítí ohrožení ze Západu – kdysi se poukazovalo na nemravný, zkažený Západ -, dnes je toto vše zastřešeno odporem vůči Bruselu. Oporu pak nehledá v „národní rovnomocnosti“, jako za první republiky, ale hledá ji v přivnutí „k velikému tomu tam se dubisku“, jak jsem před lety recitoval u maturity z Kollárovy *Slávy dcery*. K tomu je zapotřebí smazat pokud možno co nejvíc negativních vzpomínek spojených se slovanským Ruskem, které jsou v českém národě spojeny právě s událostmi srpna roku osmašedesátého. Tento společenský proud zcela ignoruje hluboké středoevropské zkušenosti slovanských národů s Ruskem, o nichž mohou nejvíce a nejbolestněji mluvit hlavně Poláci. Zcela iluzorně vidí v Rusku, a hlavně v jeho vůdci Vladimíru Putinovi vytouženého zachránce a konzervativního vůdce silné ruky, který má zastavit všechny (skutečné) šílenosti současného světa.

Od okupace uplynulo půl století. Téměř polovina mladých lidí mezi 15 a 24 lety podle průzkumu neví, co se událo v letech 1938, 1948 a 1968. Stala se někde nějaká chyba anebo je to přirozená daň času?

Obojí. Jednak je přirozené, že padesát, sedmdesát či osmdesát let staré události jsou mladými vnímány jako téměř pravěké; jednak ale je výuka dějepisu a občanské nauky na spoustě základních škol

v zoufalém stavu. Spolu s odklonem od zprofanových školních slavností u příležitosti státních svátků poznamenaných komunistickým režimem navíc došlo k tomu, že se spousta škol zcela odklonila od připomínání státních svátků a důležitých mezníků našich dějin obecně. Přitom ale nešlo o tradici komunistickou, jen komunisty zneužitou. Slavnosti spojené s dynastickými svátky či důležitými dny se slavnostně připomínaly ve školách již za habsburské monarchie, k vrcholu pak byly dovedeny za první republiky. Pro ilustraci mohu uvést přehled školních slavností malé venkovské školy v Mikulovicích u Pardubic ve školním roce 1920/1921. Školní rok začal pro žáky namísto někdejší bohoslužby promluvou o národním významu Jana Žižky z Trocnova. Oslavy se dočkaly dva významné podzimní dny: 8. listopadu 1920, tedy 300 let od bitvy na Bílé hoře a 15. listopadu 1920, tedy 250 let od smrti Jana Amose Komenského. K tomu samozřejmě výročí 28. října, 7. března 1921 narozeniny Tomáše G. Masaryka a 4. května 1921 druhé výročí smrti Milana Rastislava Štefánika.

To bylo poněkud přehnané, ne?

Ano, ale dnes se přešlo k druhému extrému, a to se nemůže nepodepsat na stavu vědomostí. Připočetme-li k tomu skutečnost, že nemáme dominantní média, jež by oslovovala (a tím spojovala) společnost, jsme prakticky v systémově bezvýhodné situaci.

Kromě toho, že jste politolog a historik, jste i skautský vedoucí. Vy s dětmi o takových historických událostech mluvíte?

Ve skautském hnutí se už dlouho pohybují spíše u výchovy a vzdělávání těch, kteří jsou starší patnácti let, v prostředí tzv. lesních škol a kurzů. A ano, tam tyto věci řešíme a připomínáme. Například letos jsme na Jesenické lesní škole na jaře formou velké polní hry končící návštěvou pohraničního opevnění připomněli výročí osmatřicátého roku a vyhánění českého obyvatelstva ze Sudet, příští týden v noci na 21. srpna budeme mít velkou hru na téma sovětské okupace. Ta pak bude završena diskusí s pamětníky u táborového ohně na připomenutí půlstoletí okupace.

Co jim o roku 1968 říkáte?

Právě 21. srpen připomínáme asi nejvíc, protože máme v tu dobu vždy táborovou část – přítomen bývá instruktor, který zažil 21. srpen 1968 na lesní škole. Vždy před mladými vzpomíná na bolestnou bezmoc, beznaděj, našťvanost, ale také na jiné věci – říkává, že když předčasně v den okupace končili tábor, aby se dostali ke svým rodinám, a naposledy za zpěvu státní hymny spouštěli státní vlajku ze stožáru, pocítili sílu státních symbolů. Dospělí chlapi tenkrát brečeli a nestyděli se za to. Vzpomíná, že chtěli bránit svoji vlast a byli nešťastní z toho, že nemají jak. Pro mladé skauty jsou tato a podobná přímá osobní svědectví, doplněná vzpomínkami vězňů z komunistických kriminálů, nesmírně silná a hodnotí je jako nesmírně přínosné.

Vidíte nějaké stopy tehdejší okupace v současné společnosti, v české politice či v něčem, čemu se říká „národní povaha“?

Ano, i když vím, že spousta lidí má s konceptem národní povahy problém. Přesto myslím, že jsme jiní než Rakušáci a ti jsou zase jiní než Italové. Takže - okupace osmašedesátého roku jednak posílila pocit, že máme armádu k ničemu, protože nás nebránila (bez boje a bez rozkazu nejvyššího velitele), jednak následný vývoj dál posílil přesvědčení, že se veřejně neříká to, co si člověk skutečně myslí. Že za politický názor je člověk perzekuován – třeba když otevřeně řekne, co si myslí o internacionální pomoci zemí socialistického tábora. Jsou-li dvě, tři generace vychovány v této schizofrenii, nemůže to nemít dopady. Hluboko pod kůži se nám dostala následná normalizace se svou legendární nevyslovenou, ale realizovanou společenskou smlouvou – výměnou za neangažování a souhlas s komunistickou politikou nabídka materiálního dostatku. Až když tato výměna přestala platit, podpora režimu se vytratila. I toto v nás asi zbylo – je nám tak trochu jedno, jestli je svoboda, nebo ne, dokud se máme ekonomicky dobře.

Ptám se i proto, že se opět na scéně objevuje jakýsi strach vyjádřit jasný občanský postoj. Mluvil o něm například zpěvák Tomáš Klus, který bojkotuje akce sponzorované Agrofertem. Prý mu lidé píší, nebo říkají o svých obavách, že bude za své postoje perzekuován. Má to nějakou souvislost s naší zkušeností s totalitou?

Určitě ano. Znovu opakuji – toto se nemůže nedostat pod kůži. Nejhorší je, že v jednání našich nejvyšších ústavních činitelů a zřejmě i celých jimi vedených institucí vidíme mstivost a vyřizování osobních sporů. A tak nám vlastně nepřijde nemyslitelné, že by se projevený názor mohl opět vymstít.